

9. Изображение людей знатнейших или чем-нибудь замечательных, принадлежащих по рождению или заслугам Малороссии. – М., 1844. – Режим доступу: http://historydoc.edu.ru/catalog.asp?cat_ob_no=&ob_no=15773.
10. Овсїйчук В.А. Українське мистецтво другої половини XVII – першої половини XVIII ст. / В.А.Овсїйчук. – К.: Наукова думка, 1985. – 182 с.
11. Попов П.М. Матеріали до словника українських граверів / П.М.Попов. – К.: Орліт (Держтрест «Київ-Друк» 2-а друк.), 1926. – 137 с. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=231>
12. Ровинский Д.А. Словарь русских гравированных портретов / Д.А.Ровинский. – СПб.: Типография Императорской АН, 1872. – 236 с. – Режим доступу: [oldbook.megacampus.com>book/part-042/page.htm](http://oldbook.megacampus.com/book/part-042/page.htm).
13. Ровинский Д.А. Подробный словарь русских гравированных портретов. – Т.III / Д.А.Ровинский. - СПб.: Типография Императорской АН, 1888. – Режим доступу: <http://www.bibliophika.ru/index.php?id=537>.
14. Україна – козацька держава / Авт.-упоряд. В.Недяк, наук. ред. В.Щербак, О.Федорук. – К.: Емма, 2004. – 1216 с.
15. Український портрет XVI – XVIII століть: Каталог-альбом / [авт.-укладачі: Г.Белікова, Л.Членова]. – К.: Артанія Нова, 2006. – 352 с.
16. Білан С.С. Хмельницький з полками – перша ювілейна картина Української держави / С.С.Білан //Вісник ХДАДМ – 2008 - № 7 – С. 12–25.- Режим доступу: nbu.gov.ua>portal/soc_gum...2008-7/08bssjpu.pdf.
17. Костюк С.П. Фонд образотворчого мистецтва:загальна характеристика / С.П.Костюк //Записки ЛННБУ ім. В.Стефаніка: Збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Вип. 2(18) – 694 с. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/ap2010.htm>.
18. Степченко О. П. П.М.Попов як археограф та історик книги: маловідомі сторінки наукової роботи / О.П.Степченко //Рукописна та книжкова спадщина України – К., 2007, Вип. 11. – С.110-121. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/.../rksu_2007_11_09.PD...
19. Заруба В.М. Який же той Хміль? Дещо з іконографії Богдана Хмельницького / В.М.Заруба // Наука і суспільство – 1991 – №9 – С.40-43.
20. К портрету Хмельницького // Киевская старина – 1882 – №1 – С.226–231.
21. Кісь Я.П. Найдавніші граверні портрети Б.Хмельницького / Я.П.Кісь // Жовтень – 1984 - №2 – С.134–136.
22. Сокульський Л.А. Невідомий портрет Богдана Хмельницького /А.Л.Сокульський // Народна творчість та етнографія – 1979 - №4 – С.103–104.

Олексій Кузьмук (Київ) старший науковий співробітник
Центрального державного історичного архіву України в м.Києві,
кандидат історичних наук

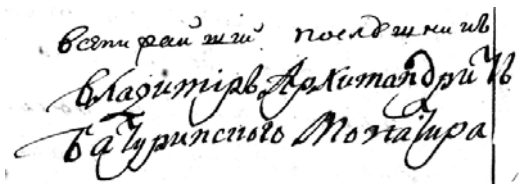
До біографії начальника січових церков Володимира Сокальського

Останній начальник січових церков архімандрит Володимир Сокальський відомий, перш за все, своєю роллю миротворця під час «атакування» Січі у 1775 р. Вважається, що завдяки йому ліквідація Війська Низового пройшла безкровно: він відмовив запорозьку сірому від спротиву російським військам. Згадки про ці події збереглися у народній пам'яті. Наразі відомі факти, які висвітлюють лише невеликий період в житті отця Володимира – це останні кілька років існування Нової Сі-

чі¹. Також добре збереглися документи про перебіг отримання отцем Володимиром титулу архімандрита². Решта життя січового начальника залишається практично невідомою, дається взнаки брак джерел. У цьому повідомленні зібрані дані, які дозволять висвітлити біографію Володимира Сокальського найповніше.

Завдяки кліровим відомостям Батурицького Миколаївського монастиря³ вдалося прослідкувати основні щаблі кар'єри останнього січового начальника.

Володимир Сокальський народився у 1719 р. (у 1775 р. йому було 56 років). Походив з малоросіян, священницький син. У відомості не вказується, звідки походила родина Сокальського, проте відомо, що у церкві Преображення Господнього (в Печерській фортеці) були священники Матфей та Михайло Сокальські⁴, можливо, його родичі. Освіту здобував у Київській академії «учився латинському языку по философию, а сам никого не учил». 1749 р. у віці 30 років пострижений у монахи в Києво-Межигірському монастирі, настоятелем якого в той час був Іоасаф Маєвський. Як звали Володимира до постригу невідомо, але можна припустити, що Василь, адже зазвичай перша літера монашеського імені збігалася з першою літерою світського. Завдяки походженню та освіті новий постриженник одразу ввійшов до складу «чиновної братії».

Автограф Володимира Сокальського

У монастирі виконував різні відповідальні послухи, спершу, протягом двох років (бл. 1750 – 1752 рр.) був еклесіархом, тобто слідкував за охороною і охайністю храмів, наглядав за порядком богослужінь. Згодом три роки (бл. 1752 –

1755 рр.) виконував послух келаря. Келар відповідав за монастирський стіл, зберігання продуктів харчування та їх відпуск на монастирську кухню. До його обов'язків входило ведення сурової звітності за отримані та відпущені продукти. Потім чотири роки (бл. 1755 – 1759 рр.) Володимир Сокальський був начальником приписного Самарського монастиря. Наступним його послухом протягом трьох років стала посада начальника січових церков (бл. 1759 – 1763 рр.). Начальниками січових церков називали настоятелів Покровської січової церкви, що надсилалися з Межигір'я на певний термін. Цю посаду вважали в монастирі дуже почесною: у «відомості» за січень 1770 р. монашеські послухання після архімандрита вказували в такому порядку – намісник, січовий начальник, економ, начальник Самарського монастиря⁵. Січові начальники мешкали на Січі у власному дворі Межигірського монастиря, виконували свої пастирські функції: служили в храмі, приймали у запорожців присягу на вірність російським самодержцям, зачитували царські укази, хрестили неофітів, опечатували січовий храм під час козацьких бешкетів. Січові начальники керували збором милостині для Межигірського монастиря, водночас всіляко обмежували дії ченців з інших монастирів, користуючись при цьому підтримкою старшини. Неодноразово начальники розганяли з Січі занадто велику кількість ченців, що збирали милостиню.

Присягаючи 20 січня 1762 р. ієромонах Сокальський підписався: «Києво-Межигорского монастыря ієромонахъ Владимиръ, Січовой церкви начальникъ»⁶. Певно, саме на початку 60-х років XVIII ст. Сокальський познайомився з Петром Івановичем Калнишевським, який був тоді військовим суддею. У 1762 р. Кални-

шевський надав Межигірському монастирю через Сокальському 1000 рублів, але в червні ці церковні гроші забрали на різні Військові потреби з обіцянкою повернути⁷. Поїхавши з Січі, отець Володимир з листопада 1763 р. по жовтень 1767 р. був намісником Межигірського монастиря. Восени 1767 р. він поїхав за монастирськими потребами на Січ і був обраний Військом вдруге начальником січових церков. Попереднього начальника Павла Казановича відправили до Межигір'я. Можна думати, що ця подія сталася завдяки приятельським стосункам Сокальського і кошового отамана Калнишевського. Цілком можливо, що згодом кошовий завдячував отцю Володимирі життям: під час бунту сіроми в грудні 1768 р. Калнишевський, переодягшись у чернечий одяг, врятувався від розлючених козаків.

Перебуваючи на Січі, отець Володимир почувався незалежно від Межигір'я, користувався повагою запорожців та мав певні моральні впливи. У 1772 р. та 1774 р. (вже будучи архімандритом) він супроводжував Калнишевського у подорожі в Новий Кодак на прощу, йому було приділено чимало уваги і пошани. За проханням Війська Запорозького Низового до імператриці Катерини II, Св. Синод 26 червня 1774 р. видав указ про посвячення начальника січових церков, ієромонаха Володимира Сокальського в сан архімандрита. Київський митрополит Гавриїл (Кременецький), отримавши послання 25 липня, передав його Київській духовній консисторії, яка наступного ж дня видала указ Володимирі Сокальському, де сказано, що його мають посвятити в архімандрита, і що тепер він буде підпорядкований Київській єпархії.

7 вересня 1774 р. митрополит Гавриїл (Кременецький) висвячує Володимира Сокальського в архімандрита. З межигірської ризниці новому архімандриту видали під розписку хрест, палицю, митру та посох. Він обіцяв скоро все повернути неушкодженим. Наостанок, набравши листів і поздоровлень до Коша від митрополита Гавриїла, Київської духовної консисторії, архімандрита Києво-Печерської лаври Зосими Валькевича, архімандрита Межигірського монастиря Іларіона Кондратковського, Володимир Сокальський повернувся на Січ. Наприкінці 1775 р. Військо встановило архімандриту Володимирі щорічну платню в 300 руб. Кожні чотири місяці він мав отримувати по 100 рублів.

Висвячення Володимира стало кроком до остаточної уніфікації управління Церквою на Запорожжі. Формально відтепер вся повнота духовної влади концентрувалася в руках Київського архієрея.

Проте через півроку Січі не стало. Архімандрит Володимир не зазнав репресій, що непрямо вказує на те, що він дійсно міг загасити бойовий запал січової сіроми. Сокальський зберіг своє майно і гроші. Він виклопотав у губернатора М.В. Муромцева встановлену раніше платню, а перед від'їздом із Запорожжя домігся повернення йому, ієромонаху Варахаїлу та ієродиякону Палладію коней, які знаходились у зимівнику військового судді Головатого і були описані разом з власністю заарештованого старшини. 12 жовтня 1775 р. отця Володимира призначено настоятелем Крупицького Батуринського Миколаївського монастиря. У 1778 р. протягом трьох місяців засідав у «присутствії» Київської духовної консисторії. Скаржачись на слабкість і хвороби Володимир відпросився назад до своєї обителі. Проте через кілька років, 25 травня 1784 р. митрополит Самуїл (Миславський) призначив Со-

кальського «присутствовать» в Київській духовній консисторії. Монастир він повинен був залишити замість себе намісника, а самому їхати в Київ і мешкати в замиському митрополичому будинку на Кудрявці. Приїхавши до митрополита, отець Володимир почав скаржитись на хвороби і проситися назад, в Батурин. Владика Самуїл знайшовши, що Сокальський «в крайній слабости здоровья находится», відпустив його додому⁸. В синодику Крупицько-Батуринського монастиря Сокальський характеризується негативно: «...архимандрит Владимир, он переведен сюда с разоренной Сечи Запорожской 1776, а умре 1790 года, за сего настоятеля начал обывтел сия приходит чувствително в бедное состояние, чрез 17-ть лет бытия его не было в монастыре никаких подчинок и книг приходорасходных тоже не было, он перед кончиною отдал все свое имущество и денги в Конотоп Данилу Кандибе»⁹.

Список літератури

1. Біднов В. Січковий архимандрит Володимир Сокальський в народній пам'яті та освітленні історичних джерел // Записки НТШ. – Львів, 1927. – Т. СXLVII. – С. 81–102; Лиман І. І. Постаць начальника запорозьких церков Володимира Сокальського в історіографії та джерелах // Південний архів. Збірник наукових праць. Історичні науки. — Вип. 7. — Херсон: ХДПУ, 2002. — С. 71 – 75; Православна церква на півдні України (1775 – 1781) / Упорядник: І. Лиман. // Джерела з історії Південної України. Том 4. – Запоріжжя: РА “Тандем – У”, 2004. – С. 87 – 90 або Лиман І. І. Володимир Сокальський [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.i-lyman.name/ChurchDocs/History/Monasteries/Vsokalsky.html>; Кузьмук О. С. «Козацьке благочестя»: Військо Запорозьке Низове і київські чоловічі монастирі в ?-VII – XVIII ст.: еволюція взаємовідносин. – К.: ВД «Стилос», 2006. – 228 с. С. 93 – 106.
2. Архів Коша Нової Запорозької Січі: Корпус документів. 1734 – 1775. – К., 1998. – Т. 1. – С. 144 – 209.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 127. – Оп. 1043. – Спр. 17. – Арк. 150 зв. – 151.
4. Державний архів міста Києва. – Ф. 314. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 6 зв.
5. ЦДІАК України. – Ф. 132. – Оп. 2. – Спр. 60. – Арк. 35.
6. Біднов В. Січковий архимандрит... – С. 95.
7. ЦДІАК України. – КМФ-9. – Оп. 2. – Спр. 129.
8. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1043. – Спр. 98. – Арк. 1 – 8.
9. Синодик Крупицько-Батуринського монастиря / Підгот. до друку та вступ І. Ситого. // Сіверянський літопис. – 1997. – № 5. – С. 50.

Роман Железко (Ніжин), аспірант кафедри історії України та політології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Опозиція Ніжинського козацького полку гетьману Івану Самойловичу

Однією з головних засад державотворчої політики гетьмана Івана Самойловича, – згідно з науковими розвідками плеяди сучасних українських істориків, В. Брехуценка, О. Реєнта, І. Коляди, Л. Мельника, В. Смоля, В. Степанкова та інших, – було намагання об'єднати під своєю булавою всі українські землі та згуртувати тогочасне козацтво обох берегів Дніпра [7, 159]. Показово, що до об'єднаної в майбутньому Гетьманщини повинні були увійти Лівобережжя, Правобережжя, За-